

13 Leerstoornissen

1 Inleiding

In dit dc-thema lees je in het kort iets over enkele leerstoornissen. Je zult géén deskundige worden in het herkennen en behandelen van leerstoornissen door dit dc-thema te lezen.

Het kan wel een handige kennismaking zijn met leerstoornissen.

De inhoud van dit thema:

- 2 Is een leerstoornis een probleem?
- 3 Drie soorten leerstoornissen
- 4 Verschillende leerstoornissen
 - dysfasie
 - dyslexie
 - dyscalculie
 - dyspraxie
 - nld
 - adhd in relatie tot leren

1

2 Is een leerstoornis een probleem?

Een 'leerprobleem' is een verzamelnaam voor leermoeilijkheden en leerstoornissen. Tussen deze twee is een duidelijk onderscheid. Een kind heeft leermoeilijkheden als het moeilijk mee kan op school. De oorzaak kan liggen in het kind zelf of in de omgeving van het kind. Denk aan een handicap of aan emotionele verwaarlozing.

Leerstoornissen zijn problemen in die het leren van lezen, spellen en rekenen belemmeren. Verder hebben deze stoornissen weinig of geen invloed op het leren in ruimere zin. Een aantal aanvullende kenmerken zijn:

- Het is een langdurige en hardnekkige stoornis.
- Er zijn geen grote belemmeringen op zintuiglijke, lichamelijk of neurologisch vlak.
- Intelligentie en leervermogen zijn voldoende.
- Er wordt voldoende inspanning geleverd door het kind en zijn omgeving.
- Het leren kan in verschillende mate gestoord zijn.

3 Drie soorten leerstoornissen

We kennen drie soorten leerstoornissen.

Met leesstoornis bedoelt men vaak dyslexie. Maar ook allerlei andere problemen kunnen de basis vormen van een leesstoornis. Denk bijvoorbeeld aan slechthorendheid, slechtziendheid of een verstandelijke handicap.

Bij taalstoornissen gaat het om stoornissen in de taal- of spraakontwikkeling. Deze kunnen zowel aangeboren zijn als op latere leeftijd ontstaan zijn. Te denken valt aan stotteren, broddelen, stemstoornissen, slechthorendheid en doofheid en bijvoorbeeld dysfasie.

Over rekenstoornissen hoor je nog niet zoveel. Een andere term is dyscalculie (zie 4.3).

4 Verschillende leerstoornissen

In het vervolg van dit dc-thema zullen we de verschillende leerstoornissen beschrijven.

Verschillende leerstoornissen:

- dysfasie
- dyslexie
- dyscalculie
- dyspraxie
- nld
- adhd in relatie tot leren

3

4.1 Dysfasie

Enkele kenmerken van dysfasie zijn:

- Het taalbegrip is beter dan het taalgebruik. Je merkt dat een kind meer begrijpt dan het in woorden kan zeggen.
- Het voeren van een dialoog kost duidelijk meer moeite dan spontane spraak. Het kind kan uit zichzelf iets vertellen, maar vraag je hoe het op school was, dan kan het kind slechts moeizaam formuleren.
- Er zijn woordvindingsproblemen. Het kind heeft moeite het juiste woord bij een voorwerp of begrip te vinden. ‘Het gordijn’ wordt ‘die lap die voor het raam hangt’.
- Het verbinden van elementen uit een verhaal is moeilijk. Het spreken is niet vloeiend, er is geen (logisch) verband tussen de stukjes uit het verhaal.

Dysfasie is een stoornis in de ontwikkeling van de hersenen. Dit komt naar voren in de taal- en de spraakontwikkeling. De kwaliteit van de spraak en taal zijn onvoldoende: woorden worden verhaspeld, zinnen zijn niet logisch. Ook de kwantiteit is niet op het niveau dat bij de leeftijd hoort: er is een beperkte woordenschat en ook spreekt het kind minder frequent dan bij de leeftijd passend is.

4.2 Dyslexie

Iemand met dyslexie kan volgende kenmerken hebben:

- het leestempo is lager dan gebruikelijk;
- er zijn woordvindingsmoeilijkheden: het juiste woord wil maar niet te binnen schieten;
- er zijn problemen bij woorden zonder duidelijk beeld. Denk bijvoorbeeld aan jaartallen en telefoonnummers;
- door de dyslexie kan faalangst ontstaan, het kind presteert immers veelal minder dan zijn klasgenoten;
- ook kan een emotioneel en/of gedragsprobleem tot ontwikkeling komen als gevolg van de lagere prestaties;
- vaak is er ook sprake van een rekenprobleem of –stoornis;
- geschreven tekst kan in onvoldoende mate worden omgezet in taalklanken en woordbetekenis. Het is adacadabra wat er geschreven staat en de dyslecticus kan het niet of slechts met grote moeite lezen. Het schrijfproces verloopt andersom: de taalklanken kunnen slechts met moeite in letters en woorden worden omgezet. Spelfouten zijn het gevolg.

Er is geen eenvoudige test waarmee dyslexie vastgesteld kan worden. Dit komt ook doordat lees- en spellingsproblemen ook andere oorzaken kunnen hebben.

De hardnekkigheid van de leesproblemen wordt een belangrijke aanwijzing voor dyslexie genoemd. De hardnekkigheid is pas aan te tonen nadat de leesproblemen eerst zijn gesignaleerd en aangepakt met behulp van het protocol leesproblemen en dyslexie. Er moet systematisch hulp worden verleend gedurende een half jaar, tenminste driemaal per week twintig minuten door een leerkracht of remedial teacher. Het technisch lezen wordt dan geoefend. Als hiermee geen vooruitgang wordt geboekt, dan noemt men dit didactische resistentie.

4.3 Dyscalculie, een rekenstoornis

Er wordt wleeens gezegd dat dyscalculie hetzelfde is als dyslexie, alleen dan met rekenen. Dat is niet zo. Wat is dyscalculie wel?

Dyscalculie, nog geen definitie

Een eensluidende definitie van dyscalculie bestaat nog niet. De letterlijke betekenis van dyscalculie is 'niet kunnen berekenen'. Dyscalculie is waarschijnlijk een neurologische stoornis waarbij hardnekkige problemen bij het automatiseren van het rekenen optreden. Deze problemen zijn niet te wijten aan een gebrek aan intelligentie of aan kwalitatief slecht onderwijs.

De NVORWO (Nederlandse Vereniging tot Ontwikkeling van het Reken- en Wiskunde-Onderwijs) is van mening dat rekenproblemen complexer in elkaar steken dan leesproblemen.

Dyscalculie kent verschillende vormen:

- Het ruimtelijk type: de leerling heeft moeite met het interpreteren van de betekenis van cijferpresentaties en met het plaatsen van cijfers in de getallenrij.
- Het procedurele type: de leerling schakelt langzamer dan anderen over naar rekenprocedures.
- Het verbaal geheugentype: de leerling heeft te weinig opslag in het korte termijngeheugen. Ook een moeilijke toegang tot de kennis in het geheugen kan het probleem vormen.

Dyscalculie kan herkend worden aan de hand van de volgende symptomen. De leerling:

- gebruikt te simpele procedures, hij blijft bijvoorbeeld lang op de vingers tellen;
- maakt veel fouten en heeft problemen met de volgorde van de te nemen stappen;
- kan geen verbinding leggen met eerder opgedane kennis;
- heeft problemen met de plaats van getallen;
- maakt veelvuldig omkeringen van getallen.

Ook kunnen er een aantal algemene problemen voorkomen waar ook leerlingen met andere leerstoornissen mee te maken kunnen hebben. Denk hierbij aan een lager tempo, een minder goed werkend kortetermijngeheugen, een wat chaotisch gestructureerd langetermijngeheugen. Maar ook aan problemen met het onthouden van de instructie en de essentie van een opdracht te traag doorzien.

4.4 Dyspraxie of DCD

Eerst geven we een verklaring van het woord. Praxis is het proces om een plan te maken om iets te doen – het plan uit te voeren – en achteraf het resultaat controleren. De term dyspraxie geeft aan dat er problemen zijn met de praxis. Iemand is dus niet goed in staat om zijn plannen te verwezenlijken en na te gaan of het plan aan de verwachtingen voldoet.

Ongeveer vijf tot tien procent van de kinderen op een basisschool vertoont kenmerken van dyspraxie en het komt drie tot zeven keer vaker voor bij jongens dan bij meisjes.

In het verleden werd dyspraxie aangeduid als MBD (minimal brain dysfunction). Het is niet eenvoudig om de diagnose ‘ontwikkelingsdyspraxie’ te stellen. Sommigen vertonen alle symptomen maar hebben geen moeilijkheden met hun motoriek. Elk kind/volwassene is verschillend en zal een combinatie van verschillende vaardigheden en beperkingen hebben.

DCD is de afkorting van Developmental Coordination Disorder. In het Nederlands betekent dit ‘stoornis in de ontwikkeling van de coördinatie van bewegingen’. DCD en dyspraxie zijn hetzelfde. In het vervolg gebruiken we de term DCD.

DCD heeft de volgende kenmerken:

- De uitvoering van dagelijkse handelingen die motorische coördinatie vereisen is beduidend slechter dan verwacht kan worden gezien de leeftijd van een kind en het gemeten intelligentieniveau. Dit kan tot uiting komen in het later beheersen van vaardigheden als lopen, kruipen, zitten maar ook in het laten vallen van voorwerpen, ‘houterigheid’, slechte prestaties bij sport of het hebben van een slecht handschrift.
- De aandoening beïnvloedt zichtbaar de schoolprestaties of de algemene dagelijkse activiteiten.
- De aandoening is niet het gevolg van een medische aandoening en voldoet niet aan de criteria van een ontwikkelingsstoornis zoals PDD-NOS.
- Als er sprake is van traag verlopende ontwikkeling dan zijn de motorische problemen ernstiger dan die normaal gesproken bij een vertraagde ontwikkeling voorkomen.

4.5 NLD

NLD is de afkorting van het Engelse Nonverbal Learning Disabilities. In het Nederlands betekent dit non-verbale leerstoornis. Deze leerstoornis is hier vrij onbekend. In Amerika en Canada is NLD even bekend als dyslexie en hebben basisscholen aangepaste lesprogramma's ontwikkeld voor deze leerlingen. In het basisonderwijs heeft ongeveer vijf procent van de leerlingen met deze stoornis te maken.

Wat is NLD?

NLD is een neuro-psychologisch syndroom en omschreven als een stoornis die zich kenmerkt door het samengaan van leer-en gedragsproblemen met motorische problematiek. De stoornis uit zich in typische tekorten in leerprestaties en vaardigheden enerzijds en tekorten in sociaal emotioneel opzicht anderzijds. Een probleem vormt het wanneer meerdere informatiedelen met elkaar gecombineerd moeten worden, zoals het strikken van veters. Ook het verwerken van nieuwe begrippen en het oplossen van problemen verlopen moeizaam. Het leren van opgedane ervaringen is geen vanzelfsprekendheid.

Processen die aangestuurd worden door de linkerhersen helft verlopen goed, bijvoorbeeld taken waarbij bekende informatie een rol speelt en ook routinetaken, zoals de tafels van vermenigvuldiging. Mogelijke oorzaken van NLD zijn gelegen in (problemen rond de ontwikkeling van) de hersenen en die een mogelijk gevolg zijn van:

- zuurstoftekort bij de geboorte;
- klieren die hormonen afstoten;
- voedseltekort in de eerste levensjaren;
- gevolgen van een ongeluk of een bestraling;
- ongelijke ontwikkeling van de linker- en rechter hersen helft.

Iemand die aan NLD lijdt kan dromerig zijn en moeite hebben met:

- het zien van een verband tussen gelijke begrippen;
- het herkennen van overeenkomsten en verschillen;
- het zien van een verband tussen oorzaak en gevolg;
- het ordenen;
- tijdsbegrip;
- inzichtelijk rekenen en aanvankelijk met begrijpend lezen;
- grapjes als gevolg van een taalprobleem. Het grapje wordt niet begrepen;
- om ergens mee te beginnen of juist om te stoppen;
- gebrek aan fantasie;
- uitdrukkingloos overkomen, het spreken is zonder intonatie;
- veelvuldig te laat komen;
- houterig bewegen, vooral onder tijdsdruk;
- soms eigenwijs taalgebruik;
- het schrikken van harde geluiden. Misschien worden geluiden versterkt opgevangen;
- impulsief handelen. Soms druk en chaotisch gedrag tengevolge van te hoge inschatting door de omstanders.

Door al deze problemen kunnen deze kinderen moeite hebben met het aangaan van intieme relaties. Vaak zijn ze angstig en onzeker. Bij jonge kinderen zien we 'acting out' gedrag zoals de clown uithangen, handtastelijk zijn naar andere kinderen, de confrontatie opzoeken. Hierdoor kan de term 'hyperactief' vallen. Bij jongeren internaliseren de problemen zich. De jongere wordt angstig, depressief en trekt zich terug.

4.6 ADHD in relatie tot leren

ADHD staat voor Attention Deficit Hyperactivity Disorder. In het Nederlands: ‘aandachts tekort-stoornis met hyperactiviteit’. De stoornis wordt ook wel aangeduid met de term Alle Dagen Heel Druk. Deze benaming is meer grappig dan kloppend. Niet iedereen met ADHD is hyperactief of druk.

ADHD heeft als gevolg dat kinderen gestoord verdrag (kunnen) vertonen en dat zij een leerprobleem hebben ten gevolge van de ADHD. In dit dc-thema zal de nadruk liggen op ADHD en de gevolgen die deze stoornis heeft op de schoolomgeving.

Kenmerken van ADHD

Wanneer er sprake is van ADHD kunnen er problemen zijn op de volgende gebieden:

- Aandachts- of concentratieproblemen.
Denk aan vergeetachtigheid, moeite hebben met details, spullen kwijtraken, afgeleid raken door andere dingen, van alles tegelijk doen. Ook het niet kunnen blijven luisteren, het zogenaamde ‘het ene oor in, het andere uit’ komt voor. ADHD’ers kunnen daarentegen zeer geconcentreerd bezig zijn met activiteiten met een sterke prikkel zoals computerspelletjes en spannende films. Dit wordt ‘hyperfocussen’ genoemd.
- Impulsiviteit.
Hieronder verstaan we het gelijk tot actie overgaan zonder er eerst over na te denken. Ook gedrag als ‘alles eruit flappen’, voor de beurt spreken, vreetbuien, snel relaties met anderen aangaan en ook weer verbreken, geld uitgeven zonder dat het nodig of verantwoord is en voordringen zijn gedragingen die met impulsiviteit te maken hebben.
- Hyperactiviteit.
Onder hyperactiviteit wordt een altijd aanwezig gevoel van onrust in het lijf verstaan. Niet stil kunnen zitten, steeds moeten opstaan en rondwandelen, steeds friemelen met de handen of met een voorwerp, tikken met de voeten. Doorpraten zonder rem, ellenlange monologen. Gespannen zijn en blijven, moeilijk tot rust komen wat zich kan uiten in beweeglijk tijdens het slapen zijn, het zijn allemaal kenmerken die behoren bij hyperactiviteit.

ADHD en school

Leerkrachten van kinderen met ADHD zeggen vaak 'dat het er wel inzit, maar er niet uitkomt'. Dat klopt. Een kind met ADHD heeft heel veel steun uit de omgeving nodig om tot prestaties te kunnen komen. De leerkracht speelt daarom een belangrijke rol in de ontwikkeling van het kind.

Leerkrachten zijn ook belangrijk bij de signalering van ADHD. Het komt regelmatig voor dat zij de eerste aanzet geven bij het zoeken naar hulp. Daar waar de ouders misschien alleen hun eigen kind als voorbeeld hebben, kunnen leerkrachten het gedrag goed vergelijken met medeleerlingen. Het kan hen daarom sneller opvallen dat het gedrag van het kind in de klas te sterk verschilt van dat van de andere kinderen.

Door het drukke, ongeconcentreerde gedrag is het moeilijk voor een leerling met ADHD om op niveau te scoren voor bijvoorbeeld de Cito-toets. Daar deze toets vaak doorslaggevend is voor de plaatsing in het voortgezet onderwijs worden veel kinderen met ADHD onder hun niveau geplaatst. Dit leidt tot verveling en te weinig uitdaging met een 'opbloei' van het drukke gedrag.

Omdat een kind met ADHD van uitdagingen houdt is het van belang dat er afwisseling in de opdrachten zit. Ook de zorg voor een rustige omgeving is essentieel. Het is voor het kind erg moeilijk om allerlei prikkels te negeren die niet bij de opdracht horen.

De structuur die de leerkracht biedt moet duidelijk zijn: hoe duidelijker de regels, hoe minder de ADHD-er (en uiteraard ook de andere leerlingen) behoefte voelt de grenzen van wat wel en niet mag te zoeken.

Mocht het toch misgaan dan is een uitwijkmogelijkheid, een zogenaamde time-out, belangrijk. Een rustig plekje op de gang of in de klas waar de leerling weer tot zichzelf kan komen.

En misschien wel het allerbelangrijkst is dat de leerkracht en andere volwassenen zien dat de leerling niet uit vrije wil druk, ongeconcentreerd en hyperactief is. Maar dat hij niet anders kan.